

УДК 792.077(477)

ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ АМАТОРСЬКИХ ТЕАТРІВ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Михаць Р.М., викладач кафедри
методики музичного виховання і диригування

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Статтю присвячено дослідженню становлення й розвитку аматорських театрів та драматичних гуртків у Східній Галичині другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Особливу увагу звернено на вивчення їх просвітницько-виховної діяльності. З'ясовано роль аматорських театрів і гуртків у формуванні національної свідомості дітей та молоді Галичини. Встановлено, що аматорські гуртки й театри мали яскраво виражений національний характер, слугували центром культурної й духовної єдності українського народу.

Ключові слова: *аматорський театр, аматорські гуртки, просвітницько-виховна діяльність, Східна Галичина, національна свідомість.*

Статья посвящена исследованию становления и развития аматорских театров и драматических кружков в Восточной Галичине второй половины ХІХ – начала ХХ века. Особое внимание обращено на изучение их просветительско-воспитательной деятельности. Выяснена роль аматорских театров и кружков в формировании национального сознания детей и молодежи Галичины. Установлено, что аматорских кружки и театры имели ярко выраженный национальный характер, служили центром культурного и духовного единства украинского народа.

Ключевые слова: *аматорский театр, аматорские кружки, просветительско-воспитательная деятельность, Восточная Галичина, национальное сознание.*

Myhats R.M. EDUCATIONAL AND ENLIGHTENING ACTIVITIES OF AMATEUR THEATERS IN EASTERN GALICIA (THE SECOND HALF OF THE ХІХth – THE BEGINNING OF THE ХХth CENTURY)

The article deals with the study of the formation and the development of amateur theaters and dramatic circles in Eastern Galicia in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. The particular attention has been drawn to the study of its educational and enlightening activities. The role of amateur theaters and circles in the formation of national identity of children and youth of Galicia has been revealed. It has been found out that amateur circles and theaters had a pronounced national character and served as the center of cultural and spiritual unity of the Ukrainian people.

Key words: *amateur theater, amateur circles, educational and enlightening activity, Eastern Galicia, national identity.*

Постановка проблеми. Зміст сучасного освітнього простору зумовлює необхідність дослідження культурно-просвітницької та виховної рефлексії театрального мистецтва, яке не одне тисячоліття впливало на формування особистості, виконуючи виховну роль, детермінуючи світоглядно-філософські, дидактико-освітні проблеми, сприяючи формуванню загальнолюдських цінностей. Переосмислення ідей українського театрального руху щодо формування національної свідомості молодого покоління дозволяє по-новому трактувати вплив соціально-культурних факторів на становлення особистості, формування її патріотичних, морально-етичних, естетичних цінностей, виявити вагомий внесок театральних мистецтва в розвиток вітчизняної педагогічної думки й освіти.

У цьому контексті слід наголосити, що український театральний рух у Східній Галичині другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

був особливим національним, соціокультурним і просвітницьким феноменом, який, за певних суспільно-політичних та історичних обставин, відігравав ключову роль у збереженні та поширенні української культури, становленні національної свідомості українців, які не мали власної державності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях українських істориків педагогіки (Б. Год [2], В. Гребенюк, І. Курляк, С. Луців [], Б. Мітюров, Б. Ступарик, М. Чепіль) опосередковано висвітлено питання взаємозв'язку школи і театру в різні часові проміжки. Про виховний вплив театрального мистецтва на формування особистості йдеться в дослідженнях теоретиків виховання (А. Капська, М. Левченко [8], Н. Миропольська, О. Шумакова), мистецтвознавців і культурологів (Н. Бахуринська, Л. Корній [7], Л. Левчук, В. Лозовий).

Значний внесок у дослідження українського театрального руху в контексті ви-

вчення діяльності різних етнічно-культурних товариств та об'єднань окресленого періоду зробили А. Грицан, Г. Ігнатович, Я. Ісаєвич, О. Кисіль, В. Проскураков [14], Б. Романицький, В. Шевчук та ін. Аналіз розвитку літературно-мистецьких течій у Галичині другої половини XIX – першої третини XX ст. здійснили такі науковці, як О. Граб, Л. Кияновська, Ф. Колесса, Н. Кушлик, Р. Пилипчук [13], С. Хороб, Ю Ямаш.

Проведений аналіз наукових праць свідчить, що цілісного й усебічного аналізу просвітницько-виховних аспектів діяльності українських аматорських театрів у Східній Галичині другої половини XIX – початку XX ст. до цього часу не здійснено, хоча в багатьох дослідженнях наголошено на доцільності наукових пошуків у царині означеної проблематики.

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати просвітницько-виховну діяльність українських аматорських театрів у Східній Галичині другої половини XIX – початку XX ст. у контексті формування національної ідентичності молодого покоління цього регіону.

Виклад основного матеріалу. Український театр із часу свого існування виконував і виконує дуже важливе національно-патріотичне завдання, що дозволяє вести мову про освітні, просвітницькі тенденції театрального мистецтва: «Український народ мав у ньому дуже сильну, часами єдину зброю в змаганні за свої права на полі мови, звичаїв, взагалі своєї власної культури...» [10, с. 337]

Зазначимо, що початок інтенсивного розвитку світської культури в Західній Україні припадає на першу половину XIX ст. – епоху пробудження національної і соціальної свідомості українського народу, в «Західній Україні з початку XIX ст. аж до 30-х рр. українських вистав зовсім не було. Польська мова витиснула українську з ужитку культурної верстви й зі школи. Вистави виконувалися здебільшого латинською або польською мовами» [5, с. 849].

Слід зауважити, що 30-ті роки XIX ст. в Галичині також пов'язані з просвітницькою діяльністю «Руської трійці», передусім М. Шашкевича, що дістали назву в історії української культури «літературна весна». Вони ознаменувалися впровадженням у культуру народної тематики і мови, і саме тоді закладено міцні підвалини розвитку національної поезії і прози, які були необхідними для заснування театру. У цій добі появляються вистави українською мовою, а саме «Руське весілля» Й. Лозинського (1834), яке виконали вихованцями семіна-

рії. Це була перша спроба «ввести народну мову на сцену» [11, с. 25].

Вагому роль у становленні українського театрального руху в Галичині середини XIX ст. відіграв Юліан Лавровський (1821–1873) – відомий громадський діяч, член Крайового Виділу. З появою українського театру Юліан Лавровський пов'язував і багато інших важливих суспільно-культурних проблем: театр, на його думку, мав сприяти «публічному вживанню українського слова серед широких кіл сполонізованої інтелігенції, яка досі використовувала його лише «для домашнього вжитку», і «если хочем, щоб наш язик поступав на полі поступенного розвою, повиннісьмо всяким способом старатися о тоє, щоб чим раз більше входив в публічне употребленіє, а в тім вигляді думаєм, що найлучшу поміч могло би нам подати запроваджене руского театру во Львові!» [13, с. 17].

Крім того, «Весна народів» (1848) принесла великі зміни для європейських народів і, звичайно, для галичан як у суспільно-економічному, так і культурному житті. Саме цього року у Коломиї о. Іван Озаркевич з акторами-аматорами здійснює постановку вистави «Наталка-Полтавка» І. Котляревського (травень 1848 р.), адаптувавши її до західного регіону України під назвою «Дівка на виданні, або на милування нема силування», тут автор виступає прихильником просвітницьких тенденцій української культури, започатковує просвітницьку міщанську драму. Завдяки просвітницькій діяльності Івана Котляревського зароджується новий тип українського театру: на сцені з'являється українська людина – втілення в художньому образі українського національного характеру. Загальне добро для героїв Івана Котляревського є морально-етичною нормою співжиття всіх громадян, незалежно від їх соціального статусу. Добросесність, шанобливе ставлення до батьків, плекання сімейних традицій, родових звичаїв, моральних християнських цінностей і патріархальних норм життя, вірність у коханні, безкорисливість, щирість, милосердя – це та система національних цінностей, яку утверджує і поетизує автор «Наталки Полтавки». «Він також розкриває відмінність двох національно-культурних типів – українця і росіянина (малороса і москаля)» [6, с. 233].

Цікавим є той факт, що роздумуючи над постановку і розглядаючи діяння о. Івана Озаркевича, Іван Франко зазначив: «Рік 1848 оживив його надзвичайно» [1, с. 23]. Упродовж 1848–1850 рр. українські трупи були засновані в Перемишлі, Львові, Тернополі.

Так, у листопаді 1848 року в Перемишлі було організоване театральне товариство, очолюване пані Саар, дружиною місцевого старости, яке переросло в аматорський театр [3, с. 226]. Слід відзначити, що репертуар театру готували педагоги перемиських гімназій (Юстин Желеховський, Михайло Полянський, Іван Айталевиц), а музику до них писав відомий український композитор Михайло Вербицький. На сцені Народного дому Перемишля цей аматорський театр ставив такі п'єси: «Наталка Полтавка», «Старий візник Петра III», «Козак і охотник», «Проциха», «Верховинці» та ін.

У наступні роки українське духовне життя за посередництва театального руху продовжувалося в навчальних закладах Перемишля. Так, у Перемиській гімназії було організовано театральний гурток, який очолив її директор – Григорій Цеглинський [3, с. 227]. Слід підкреслити, що він також писав драматичні твори, які ставилися не тільки на сцені гімназії, але й інших театральних сценах Галичини. Серед останніх назвемо «Соколики», «Лихий день», «Шляхта ходачкова». Загалом перемиський театральний рух був вельми значущим для формування національної свідомості галичан, оскільки він розвивався під впливом різних іноземних культур, у ньому відобразилися специфічні національні взаємини, характерні для цієї місцевості.

Знаковою подією в розвитку українського театального руху в Східній Галичині було заснування 2 січня 1862 року у Львові товариства «Руська Бесіда». Його головою було обрано Юліана Лавровського. Завдяки його старанням при Товаристві почали проводитись «мужицькі, декламаторські і театральні ігри» [13, с. 13]. У грудні цього ж року було створено «Виділ для ведення первонаочальних діл руського театру», до якого ввійшли І. Товарицький (голова), Є. Згарський (народовець), К. Мерунович (москвофіл) – обидва в майбутньому драматурги, а також юрист І. Сиротюк та технік Гавришкевич.

Впродовж наступних років Виділом Руської Бесіди проводилась кропітка просвітницько-виховна робота, а саме: засновано руську драматичну школу, викінчувалися оздоблювальні роботи в майбутній театральній залі народного дому, почали проводитись декламаторські вечори, концерти, виручені кошти від яких збиралися для майбутнього театру. На одному з декламаторських вечорів (листопад 1863р.) в «Руській Бесіді» виступив з промовою один із активістів Товариства, який «у хорошім чисто народнім слозі зложив ..., як многоважний і полезний єсть театр для піднесення про-

світи в загальности, а для руського народа в особенности ...» [13, с. 14].

Принагідно зауважимо, що завдяки кропіткій праці Товариства «Руська Бесіда» 29 березня 1864 року у Львові було відкрито перший український професійний театр в Галичині. Цей театр успішно працював до першої Світової війни. «Руська Бесіда» – це ґрунт, з якого змогла вирости плеяда найталановитіших артистів; Л. Курбас, А. Бучма, М. Крушельницький, Й. Стадник та інші, це «власна система, що охоплює всі сторони багатогранного театального мистецтва» [14, с. 15], це творчий фундамент театрів: «Українська Бесіда» ім. Тобілевича, Лесі Українки, М. Старицького, І. Котляревського, театрів «Веселка», «Відродження», «Заграва» та інших.

Слід додати, що просвітницька робота, проведена професійним театральним товариством «Руська Бесіда», із часом перетворилася на нові погляди професійного театального мистецтва Східної Галичини, діяльність котрого була спрямована на становлення та реалізацію національної особистості, її духовного потенціалу, а також гуманізацію відносин в українському суспільстві в цілому. Водночас театральне товариство як осередок утверджувало на теренах Західної України національну ідею, спряло відродженню традиції, в змісті і формах діяльності виконувало просвітницьку функцію.

Отож роль аматорських театрів у регіоні була визначальною, оскільки вони поширювали українську культуру, вели просвітницьку й виховну діяльність серед молодого й старшого покоління галичан. Водночас вагомого значення у формуванні національної ідентичності галичан набули й аматорські гуртки.

Впродовж досліджуваного періоду аматорські гуртки організовувалися в малих містечках й селах Східної Галичини. Варто наголосити, що вони діяли в стінах українських гімназій та шкіл регіону. Їх організаторами виступали переважно вчителі та представники духовенства певної громади, а роль акторів виконували учні та талановиті місцеві жителі. Так, проф. М. Іваненко виступив організатором аматорського гуртка та мішаного хору в місті Стебнику, що на Львівщині, який «втішався гарними успіхами не лише в Стебнику, але і в Дрогобичі, Трускавці, Тустановичах. При хорі і театральному гуртку гуртувалося багато молоді і старших громадян. Багато труду й зусиль поклав о. декан П. Микелита, щоб зорганізувати в Стебнику громадсько-національне життя. Він будує нову гарну церкву, а потім одноповерховий, мурований

будинок Читальні Просвіти з театральною залю» [4, с. 382].

Аматорські гуртки створювалися також при Читальнях Товариств «Просвіта», діяльність яких розповсюджувалася на найвіддаленіші села Східної Галичини: «В Губичах була Читальня Просвіти. Це був великий дерев'яний будинок. Головою читальні був о. Крилошанин Карло Федорович, а заступником Роман Проць. При читальні діяв аматорський гурток, який від часу до часу давав вистави» [4, с. 261]; «при читальні Нового Кропивника був аматорський гурток, душою котрого був Олександр Свищ, громадський писар... Тут ставили такі п'єси як «Підгір'яни», «Вифлеємська Ніч», «Наталка Полтавка», «Ой, не ходи, Грицю», «Дай серцю волю», «Сватання на Гончарівці» та «Ох, не люби двох» [4, с. 287]; «в селі Уличне було три читальні Просвіти. При кожній читальні був аматорський гурток» [4, с. 434].

Як видно, кожна громадська організація, незважаючи на національну спрямованість, з метою самоутвердження та засвідчення свого існування прагнула мати драматичний гурток. Особливо показовим є українське театральне життя. Сценічні дії переважно до світських або релігійних свят. Часто вони проходили з благодійною метою: на підмогу вбогим студентам, школярам. Усі театральні гуртки на ранній стадії існування були музично-драматичними. Виникали вони здебільшого на ґрунті домашнього музикування, або при невеликих хорових об'єднаннях. Особливо увагою театр користувався серед студентської молоді. «...Так, драматичний гурток учнівської молоді «Бурси Св. Івана Хрестителя» в 1898 році поставив виставу «Москаль-чарівник», ... 1908 р. товариство «Сокіл» поставило січово-сокільську комедію Левка Лопатинського «Пожежа», а товариство «Січ» у 1913 р. – виставу «Степовий гість» [12, с. 129]. Отож, аматорський театральний рух Східної Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. розвивався швидкими темпами. Ключовою ознакою такого культурного піднесення було те, що аматорські гуртки й театри мали яскраво виражений національний (український) характер, слугували центром культурної й духовної єдності українського народу.

Висновки. Аматорський театральний рух Східної Галичини досліджуваного періоду, як форма зовнішнього вияву національної свідомості народу, виявляє за час свого існування характеристичні риси: становлення та реалізація національної особистості, її духовного потенціалу, а також гуманізація відносин в багатонаціональному суспільстві. Тогочасний театр як виступав

також своєрідною формою соціальної свідомості, засобом ідейного, національного та естетичного виховання особистості.

Аматорські театри й драматичні гуртки с Східної Галичини стали справжньою твердинею народного відродження. З їхніх сцен лунала чиста народна мова, пропагувалася українська література, культура, історія. Фактично аматорський театральний рух Східної Галичини в період творення української культури недержавної нації ніс у собі такі складові елементи національної ідентичності, як історія, фольклор, мистецтво, виховання, зосереджуючи увагу на етнічній спільності українського народу.

Перспективними напрямками вважаємо дослідження розвитку українського театрального руху в наступні історичні періоди в Галичині з метою з'ясування еволюції його виховного потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альманах Першого крайового конкурсу хорів у Галичині. – Львів, 1943. – 43 с.
2. Год Б. Шкільний театр і шкільна драма епохи Відродження / Б. Год // Збірник матеріалів регіонального теоретико-практичного семінару викладачів театральних відділень спеціалізованих мистецьких навчальних закладів і майстер-класу з курсу історії театрального мистецтва та театральної майстерності, 6 листопада 2013 року. – Полтава: ОБМНЗМіК, 2013. – С. 39–44.
3. Грицковян Я. До історії просвітницького руху в Перемишлі / Я. Грицковян // Перемишль і перемиська земля протягом віків: Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної наукової конференції, організованої Науковим товариством імені Т. Шевченка в Польщі 24–25 червня 1994 року / Під ред. С. Заброварного. – Перемишль – Львів, 1996. – С. 223–232.
4. Дрогобиччина – земля Івана Франка / Відповідальний за випуск Петро Пупін. – Дрогобич: Бескид, 1993. – 856 с.
5. Енциклопедія українознавства: в 2 т. / Ред. В. Кубійович, З. Кузеля; Наукове товариство ім. Шевченка. – Мюнхен, Нью-Йорк: В-во «Молоде життя», 1949–1952. – Т. 2. – 1230 с.
6. Жулинський М. Нація. Культура. Література: національно-культурні міфи та ідейно-естетичні пошуки української літератури / М. Жулинський. – К.: Наук. думка, 2010. – 560 с.
7. Корній Л.П. Українська шкільна драма і духовна музика ХVІІ – першої половини ХVІІІ ст. / Л.П. Корній. – К., 1993. – 186 с.
8. Левченко М.Г. Естетичне виховання старшокласників у процесі шкільної театральної діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / М.Г. Левченко; Східноукраїнський ун-т, Луганський держ. педагогічний ін-т ім. Т.Г. Шевченка. – Луганськ, 1996. – 24 с.
9. Луців С. Розвиток шкільного театру в єзуїтських та братських школах України (кінець ХVІ – друга половина ХVІІ ст.) / С. Луців // Збірник наукових праць «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні тех-

нології». – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2012. – С. 86–93.

10. Мірчук І. Історія української культури / І. Мірчук. – Мюнхен – Львів, 1994. – 373 с.

11. Михаць Р. До питання музичного репертуару театру / Р. Михаць // Журнал «Театральна бесіда». – Дрогобич, 2013. – № 2(32). – С. 22–28.

12. Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку ХХІ століття) /

Науковий редактор Л. Тимошенко. – Дрогобич, 2009. – 319 с.

13. Пилипчук Р. Становлення українського професіонального театру в Галичині (60-і рр. ХІХ ст.) / Ростислав Пилипчук // Просценіум. – 2004. – № 1-2(8 – 9). – С. 11–9.

14. Проскуряков В. Театр «Руська Бесіда» / В. Проскуряков, Ю. Ямаш // Театральна бесіда. – № 1. – Львів, 1991. – С. 4–22.

УДК 37.091.4:001.89

ГОЛОВНІ НАПРЯМИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Г. ВАЩЕНКА

Петренко Л.М., к. пед. н.,

доцент кафедри загальної педагогіки та андрагогіки

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У статті досліджено науково-педагогічну діяльність видатного українського вченого, педагога Г. Ващенко. Виокремлено головні напрями його діяльності. Акцентовано на особливостях розвитку кожного напрямку. Досліджено, що проблематика української національної школи була провідною на всіх напрямках діяльності вченого. Висвітлено погляди Г. Ващенко щодо важливості ролі педагога у вихованні особистості. Підкреслено, що вагомим внеском науково-педагогічної діяльності вченого є розроблення основ української національної педагогіки.

Ключові слова: Г. Ващенко, науково-педагогічна діяльність, національна школа, ідейно-тематичні напрями, національна свідомість.

В статье исследовано научно-педагогическую деятельность выдающегося украинского ученого, педагога Г. Ващенко. Выделены главные направления его деятельности. Акцентировано внимание на особенностях развития каждого направления. Доказано, что проблематика украинской национальной школы была ведущей на всех направлениях деятельности ученого. Освещены взгляды Г. Ващенко относительно важности роли педагога в воспитании личности. Подчеркнуто, что весомым вкладом научно-педагогической деятельности ученого является разработка основ украинской национальной педагогики.

Ключевые слова: Г. Ващенко, научно-педагогическая деятельность, национальная школа, идейно-тематические направления, национальное сознание.

Petrenko L.M. MAIN DIRECTIONS OF G. VASCHENKO'S SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL ACTIVITY

This article is about the scientific and pedagogical activity of the outstanding Ukrainian scholar, teacher G. Vaschenko. The main directions of his activity are outlined. The emphasis is on the peculiarities of development of each direction. It was investigated that the problems of the Ukrainian national school were leading in all areas of activity of the scientist. The views of G. Vaschenko on the importance of the role of the teacher in the education of the personality are highlighted. It is emphasized that the significant contribution of scientific and pedagogical activity of a scientist is to develop the foundations of Ukrainian national pedagogy.

Key words: G. Vashchenko, scientific-pedagogical activity, national school, ideological and thematic directions, national consciousness.

Постановка проблеми. Масштабність реформування всіх сфер життя країни, складність, суперечливість, неоднозначність процесу оновлення стратегії розвитку суспільства вимагають зміни напрямку розвитку національної системи освіти в Україні. Ці зміни зумовлені потребою суспільства у необхідності переходу від процесу орієнтації на передачу і засвоєння досвіду, накопиченого людством, до створення умов для розвитку особистості та її успішної соціалізації.

Життєвий та творчий шлях Г. Ващенко проходив на зламі зміни соціальних систем, що вимагало значного напруження інтелектуальних сил країни, пошуку шляхів реформування існуючої системи освіти. Г. Ващенко активно включився у 1917 р. у процес реорганізації української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років незалежності України опубліковано низку наукових праць, присвячених вивченню життєвого шляху та науково-педагогічної діяльності